Sofia Orrbén

**Brottmålsdomen som genre
Struktur, röster och språkhandlingar i
svenska domar**

**The Criminal Judgment as a Genre
Structure, Voices and Speech Acts in
Swedish Judgments**

Tidsskriftet Sakprosa

Bind 12, Nummer 3

© 2020

10.5617/sakprosa.7943

Sammanfattning

Brottmålsdomar är strukturellt komplexa texter som ska redogöra för ett flertal röster med motsatta perspektiv samtidigt som en hög läsbarhet och förståelse för tingsrättens bedömningar och beslut upprätthålls. Den här artikeln syftar till att synliggöra brottmålsdomars struktur och visa hur röster och språkhandlingar används för att konstruera strukturen. Studien utgår från en socio-retorisk genretradition där genrer ses som kommunikativa redskap som kan användas för att uppnå olika mål. 42 domar som faller under kategorin brott mot person i brottsbalken analyseras utifrån begreppen *språkhandling*, *tema* och *röst* för att urskilja med vilka *drag* som genren konstrueras. Analysen visar att brottmålsdomar konstrueras med sex olika drag som genererar tre olika skrivsätt beroende på hur dragen ordnas: block-, väv- och blandteknik.

Abstract

Criminal judgments are structurally complex texts that must account for a number of voices with opposite perspectives, while maintaining a high readability and understanding of the district court's judgments and decisions. This article aims to highlight the structure of criminal judgments and show how voices and speech acts constructs the structure. The study departs from a socio-rhetorical genre tradition where genres are seen as communicative tools for the achievement of goals. Forty-two judgments, which fall under the category of crime against the person in the Swedish Criminal Code, are analyzed based on the concepts of *speech acts*, *theme* and *voice* in order to distinguish which *moves* constructs the genre. The analysis shows that criminal judgments are constructed with six different moves that generate three different types of writing techniques depending on how the moves are arranged: block, web and combinatory technique.

Nyckelord: Brottmålsdom; genre; struktur; språkhandling; röst; skrivsätt

Keywords: Criminal judgement; genre; structure; speech act; voice; writing technique

Om forfatteren:

Sofia Orrbén är doktorand i nordiska språk vid Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. Hennes forskning kretsar kring frågan om hur språket används för att skildra sexuellt våld i sexualbrottsdomar och vilken världsbild som skildringen av det sexuella våldet konstruerar.

Brottmålsdomen som genre

Struktur, röster och språkhandlingar i svenska domar

Brottmålsdomar är en genre med syfte att redogöra för vad som framkommit i ett brottmål och att återge tingsrättens bedömning och beslut. Därtill präglas genren av komplexa förutsättningar som kan härledas till åtminstone tre olika aspekter: kontext, struktur, och syfte.

Det faktum att domen återspeglar utsagor *i* rättssalen som återspeglar faktiska händelser och handlingar *utanför* rättssalen ger genren en kontextuell komplexitet. Kontexten utgörs alltså av (minst) tre olika lager som kan placeras på en kronologisk linje mellan händelse och text, med brottet som utgångspunkt och domen som mål. Behovet att redogöra för ett flertal röster i redogörelsen för vad som framkommit i målet ger därtill genren en strukturell komplexitet. För att undvika röstsammanblandning¹ måste röster och språkhandlingar struktureras på ett sätt som möter både läsbarhetskrav och juridiska krav. Genrens olika syften för olika mottagare ger slutligen genren en syftesmässig komplexitet. För jurister är domen ett arbetsredskap med syfte att dokumentera en juridisk process och avgöra om det är ställt bortom rimligt tvivel att ett brott har begåtts. För lekmän är syftet snarare att avgöra vad som faktiskt har skett. Lekmän kan därför tolka en friande dom som ett bevis på att det påstådda brottet aldrig ägt rum, medan en friande dom rent juridiskt endast innebär att bevisningen inte har uppfyllt brottsrekvisiten.

Sammanfattningsvis formar de komplexa förutsättningarna en genre som ska fånga olika, motsatta perspektiv på skeenden som filtrerats genom ett flertal förhör under rättsprocessen innan perspektiven uttrycks i skrift. Genren kräver också att språket och strukturen ska vara lättillgänglig för ett bra upp-

¹ Röstsammanblandning försvårar för läsaren att avgöra vem som har sagt vad, vilket kan vara problematiskt vid referat av utsagor från tingsrättens huvudförhandling.

levt bemötande och processuell rättvisa² samtidigt som ett klart språk inte får tumma på rättssäkerheten. Utifrån ett demokratiskt perspektiv är det därför av vikt att rättsväsendets maktutövning via språk och struktur är transparent för alla typer av mottagare.

Genom att synliggöra brottmålsdomars struktur och visa hur röster och språkhandlingar används för att konstruera strukturen vill jag bidra till det pågående klarspråksarbetet inom Sveriges domstolar och lägga en grund för mer systematiska diskursanalyser. Jag fokuserar på strukturen eftersom en större förståelse för strukturens funktion kan användas för att utforma klarspråksråd som fokuserar på globala textdrag framför enskilda språkliga enheter. Vid diskursanalys kan också urskiljandet av röster och språkhandlingar synliggöra hur parter konstruerar identiteter i relation till olika diskurser, till exempel identiteten offer i relation till diskurser om sexuellt våld i sexualbrottsdomar.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att synliggöra brottmålsdomars struktur och visa hur röster och språkhandlingar konstruerar strukturen. Jag utgår från att genrer är redskap som kan användas för att uppnå olika kommunikativa mål (Miller, 1984; Swales, 1990) och att genrer konstrueras genom att kommunikativa delmål, så kallade *drag* och *steg*, återkommande struktureras på samma sätt (Swales, 2011). Syftet är också att karaktärisera de drag som förekommer i brottmålsdomar utifrån vilka röster och språkhandlingar som är tongivande hos dragen. Följande frågor besvaras för att uppnå undersökningens syften:

² Människor upplever processuell rättvisa när de har fått möjlighet att komma till tals, när de uppfattar domstolen som neutral och respekterande och när domstolens företrädare framstår som uppriktigt engagerade. Processuell rättvisa ökar därför acceptansen för rättsväsendets bedömningar och beslut (Tyler, 2003).

- Vilka röster förekommer i brottmålsdomar?
- Vilka drag förekommer i brottmålsdomar?
- Genom vilka språkhandlingar konstrueras dragen?
- Genom vilka språkhandlingar kommer olika röster till tals?
- I vilken ordning förekommer olika drag i brottmålsdomar?

Tidigare forskning

Den nordiska klarspråksforskningen har under lång tid tillhandahållit kunskap som understött statliga myndigheters arbete med språk och bemötande. För rättsväsendets del har fokus legat på det juridiska språkets begriplighet, särskilt i lagtexter och domar. I svenska domstolar tog klarspråksarbetet fart efter att Förtroendeutredningen (JU 2007:08) publicerat rapporten *Ökat förtroende för domstolarna – strategier och förslag* (SOU 2008:106).

Rapporten beskriver domskrivningspraktiken som ett bemötandeproblem, en beskrivning som utmynnade i ett klarspråkstest för domar (Ehrenberg-Sundin, 2008b). Klarspråkstestet bygger på resultaten av tre läsbarhetsanalyser som visar att ”vanliga människor” (Ekman Öst, 2008, s. 41) förstår ungefär hälften av orden i domar, att klienter reagerar negativt på kortfattade motiveringar i rättens bedömning (Sörlin, 2008) och att jurister efterlyser bättre rubriker, sammanfattningar och innehållsförteckningar eftersom strukturen uppfattas som ”rörig” (Ehrenberg-Sundin, 2008a, s. 185).

Intresset för juridiskt språk i Norden manifesterades på den sjätte nordiska konferensen om klarspråk 2011 där pågående klarspråksforskning med koppling till juridik presenterades (Kankaanpää m.fl., 2012; Kjærgaard, 2012; Riis-Johannessen, 2012). I anslutning till konferensen sjuösattes också

projektet ”klart lovspråk” i Norge som är en del av ett större klarspråksprojekt (*Prosjektet «Klart lovspråk»*, u.å.).

I Sverige har resultaten av domskrivningsarbetet beskrivits som ”tvetydiga” (Domstolsverket, 2017, s. 18). Domare Fredrik Bohlin diskuterar också klarspråksarbetets tvetydiga resultat i ett avsnitt av Domstolspodden och konstaterar att den viktigaste frågan egentligen inte handlar om enskilda ord och uttryck utan om övergripande struktur och tydlig rubriksättning. Bohlin anser till exempel att rubriken domskäl rymmer ”allt möjligt trams” och att domstolarna har mycket att vinna vad gäller ökat förtroende och bättre bemötande genom att justera domarnas struktur (Regnér, 2018).

Sammanfattningsvis visar forskningen att arkaiska ord och uttryck är lättare att förändra än den övergripande strukturen. Ändringar som tar sikte på enskilda språkliga enheter, utan att ta hänsyn till textens kontext, har dessutom visat sig inte ha någon större effekt på förståelsen av texter, till skillnad från ändringar som rör mer globala textdrag (Gunnarsson, 1982; Kjærgaard, 2015, s. 213). Genom att fokusera på domarnas struktur är min förhoppning att detta bidrag utvecklar klarspråksarbetet inom Sveriges domstolar genom att bidra med den kunskap som krävs i utformandet av klarspråksråd som fokuserar på globala textdrag i kombination med råd som rör enskilda ord och uttryck.

Genreanalyser med fokus på struktur i internationell och nordisk kontext

Klarspråksarbetet i Sveriges domstolar har resulterat i att varje enskild domstol utformat råd och riktlinjer för domskrivning, men även om riktlinjerna formulerar råd om struktur och rubriksättning saknas systematiska analyser av hur svenska domar konstrueras. Internationellt har dock Swales (1990) drag- och steganalys använts för att undersöka genrer i professionella miljöer

(Bhatia, 1993) och på juridiska texter inom kinesiskt rättsväsende (Han, 2012). Zhengrui Han synliggör till exempel genrekonventioner i kinesiska civilrättsdomar och visar att domar följer en gemensam struktur där sex drag, *heading, introduction, parties' arguments, judges' arguments* och *court decisions*, tillsammans konstruerar genren (Han, 2012, s. 51). Swales drag- och steganalys (1990) har också använts inom nordisk sakprosaforskning på texter som ansökningsbrev (Helgesson, 2011, 2017) och barnavårdsutredningar (Ström, 2017). Karin Helgesson (2011, 2017) undersöker genrekonventioner i ansökningsbrev och finner att ett typiskt ansökningsbrev konstrueras av ett antal drag som *presentation av den sökande, skäl att söka tjänsten, formella meriter, personliga egenskaper, personlig information* och *avslutning*. Helgesson finner också att det finns en tendens till en gemensam struktur hos ansökningsbreven. Peter Ström (2017) ser en liknande tendens hos barnavårdsutredningar där sex olika drag, *kontext 1, utgångspunkt, utredningsunderlag, analys, beslut* och *kontext 2*, konstruerar genren. Ström påpekar också ”att gränser mellan olika drag inte nödvändigtvis måste dras vid en ny rubrik (jfr Bhatia, 1993, s. 56)” (2017, s. 80).

Röster i juridiska texter

Inom det rättslingvistiska fältet har röst och perspektiv undersökts för att visa vad som sker när yttranden rekontextualiseras (Byrman & Byrman, 2018; Byrman & Ström, 2019; Jönsson, 1988). Linda Jönsson (1988) beskriver i sin avhandling både polisförhårets muntliga och skriftliga kommunikations-situation och visar vad som sker när dialogen under förhöret omvandlas till skrift i förhållningsprotokollet. Jönssons resultat visar att perspektiven i förhållningsprotokollet i hög grad styrs av polisen och att bruket av citat och sägeverb används på ett flertydigt eller missvisande sätt.

Gunilla och Ylva Byrman (2018) når ett liknande resultat som Jönsson i en studie om hur poliser rekontextualiserar intervjuade personers berättelser

i förhørsrapporter. Polisen växlar bland annat mellan direkt och indirekt anföring i kombination med ett icke-konsekvent citatteckenbruk samtidigt som inbäddade yttranden ofta saknar inramningar (eng. *framers*) vilket leder till att läsaren måste slutleda sig till vem som är ansvarig för yttrandet. Till- sammans med Peter Ström fördjupar Gunilla Byrman analysen av citattecken- bruk genom att jämföra med förhørsrapporter med barnavårdsutredningar (2019). Byrman och Ström ser citattecken som en betydelseskapande resurs som går att kategorisera i fem olika typer där vissa typer försvårar för läsaren att avgöra vem som är källan till citatteckenmarkerade delar av texten.

Sammantaget visar forskningen att rekontextualiserade röster i texter inte kan ses som en objektiv avspegling av verkligheten. Anföringsteknik och citatteckenbruk påverkar också läsarens förmåga att utröna vem källan till yttrandet är.

Teoretiska utgångspunkter

I följande avsnitt redogör jag för hur undersökningen förhåller sig till be- greppen genre, språkhandling och röst. Avsnittet avslutars också med en kort reflektion om hur begreppen knyter an till varandra.

Genre

Jag utgår från att brottmålsdomar är en genre som brukas i specifika kontexter och som uppfyller ett antal olika kommunikativa mål. Utgångs- punkten är därför socio-retorisk genom att jag ser genrer som en del av en social praktik (Jfr Bhatia, 1993; Miller, 1984; Swales, 1990). Undersökningen bygger också på antagandet att genrer konstrueras med ett antal *drag* (eng. *move*) vilka i sin tur konstrueras av ett antal olika *steg* (eng. *steps*). Begreppen *drag* och *steg* illustrerar hur yttranden, likt schackpjäser, används för att uppnå olika kommunikativa mål. Utgångspunkten är att texter konstrueras

och struktureras genom drag som med sina individuella kommunikativa mål tillsammans uppnår genrens huvudsakliga syfte (Bhatia, 1993, s. 30). Precis som att genrer används för att uppnå kommunikativa mål uppnår alltså drag och steg kommunikativa delmål som tillsammans konstruerar genrens struktur.

Teorin om drag och steg utvecklades av John M. Swales i syfte att synliggöra vad som egentligen pågår i inledningar till vetenskapliga artiklar (2011). Genom att identifiera och namnge inledningarnas kommunikativa mål utkristalliserades fyra olika drag utifrån vilka Swales formulerade en typisk struktur (2011, s. 28). Samtliga 48 artikelinledningar i Swales korpus följde dock inte den typiska strukturen då vissa drag visade sig vara valbara medan andra var mer eller mindre obligatoriska. Drag 2: *Summarizing Previous Research* förekom exempelvis i alla inledningar medan drag 3: *Preparing for Present Research* saknades i åtta.

Jag använder Swales modell för genreanalys eftersom modellen har möjlighet att synliggöra genrens struktur. Jag utvecklar dock modellen genom att ersätta begreppet steg med språkhandling. Följande avsnitt introducerar därför begreppet och redogör för dess relevans för undersökningen.

Språkhandlingar

Utifrån ett socialt perspektiv på genre utgår jag från att texter utgörs av sociala handlingar som utförs genom språk. Utgångspunkten är alltså att genrer känns igen genom att specifika uppsättningar *språkhandlingar* (eng. *speech acts*), knutna till den sociala handling som texten utför, återkommande struktureras på ett sätt som resulterar i upprepade mönster (Bazerman, 2004, s. 311).

Teorin om språkhandlingar introducerades av språkfilosofen J.L Austin i skriften *How to do things with words* (1962). Austin räknade med en mängd olika språkhandlingar vilka kollegan John Searle systematiserar i fem huvudtyper: *deklarativer*, *expressiver*, *direktiver*, *kommissiver* och *representativer* (Searle, 1979, s. viii). Britt-Louise Gunnarsson (1989) utvecklar Searles modell och räknar med sex olika typer av språkhandlingar till skillnad från Searles fem: *informativa*, *explikativa*, *expressiva*, *argumenterande*, *handlingsinriktade* och *metakommunikativa*.

Gunnarssons kategorisering av språkhandlingar bygger på en analys av varje språkhandlings övergripande kommunikativa syfte. *Informativa* språkhandlingar syftar till att beskriva och förmoda, *explikativa* att förklara och förtydliga, *argumenterande* att anta och hävda, *handlingsinriktade* att rekommendera eller varna och *metakommunikativa* språkhandlingar att citera eller hänvisa till exempelvis tabeller och figurer. Vidare beskriver *expressiva* språkhandlingar en talares känslor. Språkhandlingar opererar därtill på tre olika nivåer, en *lokutiv*, en *illokutiv* och en *perlokutiv* (Austin, 1962, s. 109). Den lokutiva handlingen står för det faktiska yttrandet från en talare, den illokutiva för yttrandets tolkningspotential och den perlokutiva för konsekvenserna av yttrandet. För denna undersökning är språkhandlingarnas illokutiva potential av störst intresse eftersom människan agerar i världen genom yttrandets illokutiva kraft. Nedan utvecklas redogörelsen för den illokutiva potentialens relevans för undersökningen i relation till röstbegreppet.

Röst

Under en huvudförhandling i tingsrätten kan ett antal personer med olika roller yttra sig, till exempel domare, nämndemän, protokollförare, åklagare, målsägandebiträde, försvarare, vittnen och sakkunnigan. Genom att utgå från

språkhandlingars illokutiva potential är det möjligt att i en mångröstad miljö synliggöra vilka röster som har kraft att genomföra olika typer av handlingar.

Rösterna som hörs i rättssalen under en huvudförhandling, och som senare återges i domen, kan utifrån Goffmans röstteori delas in i tre aspekter: *animatör* (eng. *animator*), *upphovsman* (eng. *author*) och *huvudman* (eng. *principal*) (1981). *Animatören* är den fysiska talapparaten som yttrandet produceras genom, *upphovsmannen* den som författar yttrandet och *huvudmannen* den part som står för yttrandets ståndpunkt och vars position via yttrandet etableras (Goffman, 1981, s. 144). Som upphovsman kan talaren ses som agent med frihet att välja vilka känslor och tankar som ska uttryckas och genom vilka ord som dessa ska realiseras. Indelningen *animatör*, *upphovsman*, *huvudman* gör det möjligt att konkretisera talarens funktion i relation till yttrandet eftersom talaren varken behöver vara den som författat yttrandet (*upphovsman*) eller den som tillskrivs yttrandets ståndpunkt (*huvudman*). Texter som författats av andra kan nämligen både läsas upp av en person som inte varit involverad i författandet och innehålla ståndpunkter som strider mot uppläsarens egna eller tillskrivs en annan part (Goffman, 1981, s. 145). Indelningen gör det också möjligt att synliggöra yttranden som situationsbundna och inbäddade i en sociokulturell kontext (Linell, 2009, s. 114). *Upphovsmannen* till ett yttrande kan till exempel tolkas författa yttrandet på egen hand men influeras troligtvis av de sociala och kulturella normer som omringar talaren.

Samspelet genre, språkhandling och röst

Utifrån en retorisk genretradition antar jag, som anförts ovan, ett perspektiv där genrer ses som redskap för att uppnå kommunikativa mål. Synen på genre som social praktik kombineras med Austin (1962) och Searles (1979) syn på språkhandlingar samt Goffmans (1981) röstbegrepp för att synliggöra de drag (Swales, 1990) som konstruerar genren. Teorin om språkhandlingars

illokutiva potential används för att analysera kommunikativa mål i brottmålsdomar varpå röstperspektivet synliggör både vem som hörs och hur. Röstperspektivet fungerar också för att synliggöra på vilket sätt domar är mångröstade och visar på brottmålsdomars kontextuella komplexitet med yttranden som rekontextualiseras från tal till skrift.

Material

Materialet består av 42 domar som inkommit och avslutats under 2017 och som faller under kategorin brott mot person i brottsbalken. För att avgränsa materialet har jag gjort ett urval genom att begära ut domar från ett begränsat antal tingsrätter och genom att endast undersöka fem specifika brottstyper.

Domarna har begärts ut från 13 olika tingsrätter baserat på varje hovrätts upptagningsområde. Inom varje upptagningsområde har jag valt minst två tingsrätter och strävat efter att välja tingsrätter från såväl mindre som större städer. Genom att utgå från brottsbalkens fem underkategorier till brott mot person (brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid, ärekränkning, sexualbrott och brott mot familj) har jag därefter valt att begära ut domar från mål som utreder den vanligaste brottstypen i varje kategori, alltså den brottstyp med flest inkomna anmälningar under 2017. Jag har också valt att begränsa urvalet genom att i så stor utsträckning som möjligt endast inkludera domar med en åtalspunkt och har strävat efter att välja domar där brottet bedöms som brott av normalgraden. Detta för att domarna ska vara jämförbara med varandra. Gemensamt för urvalet av brottstyper är att gärningspersonen ska ha haft uppsåt att begå brott och att parternas berättelser till stor del ligger till grund för tingsrättens bedömning. Utifrån de ovan listade kriterierna analyseras följande brottstyper: misshandel (brott mot liv och hälsa), olaga hot (brott mot frihet och frid), förtal (ärekränkning), sexuellt ofredande (sexualbrott) och egenmäktighet med barn (brott mot familj).

Etiska överväganden

Materialet innehåller känsliga personuppgifter. Jag redogör därför i följande avsnitt för de etiska överväganden som krävs för att minska eventuella skadeverkningar för de personer som ingår i materialet. Projektet är godkänt av Etikprövningsmyndigheten (dnr: 2019-00521).

Namn på parter och vittnen avidentifieras före analysen och avidentifieringar markeras med hakparentes. Namn på målsägande och tilltalad byts ut med förkortningarna [MÄ 1] respektive [TT]. Siffran efter MÄ används då det i vissa domar förekommer fler än en målsägande. Samma princip gäller för namn på vittnen och övriga personer som nämns i parternas utsagor där namnet byts ut mot NN plus siffra, alltså [NN 1].

I vissa fall, där personens relation till någon av parterna är relevant för förståelsen av domens innehåll, och där personen inte är part eller vittne i målet, byts namnet ut till en lämplig benämning på relationen, med inledande versal för att signalera att benämningen ersätter ett namn, till exempel [Dottern] och [Sonen]. Även namn på platser och tidsangivelser avidentifieras. Adresser ersätts med [Adress], länder med [Land] och städer med [Stad]. Tidsangivelser ersätts med [Tid] eller [Datum]. Böjningsformer till avidentifieringarna placeras direkt efter hakparentesen. Målsägandens berättelse blir då [MÄ 1]s berättelse.

Metod

Undersökningens syfte är att synliggöra brottmålsdomars struktur. Jag undersöker därför med vilka *drag* (eng. "move") som genren konstrueras (Swales, 1990). Dragen urskiljs genom att analysera rubrikers funktion som innehållsmarkörer och genom att synliggöra språkhandlingars illokutiva potential (Searle, 1979). Jag noterar också vilka olika teman som kan knytas

till respektive språkhandling och vilken röst som hörs via de olika språkhandlingarna.

Genomförandet av analysen sker i flera steg. Inledningsvis närläser jag materialet och tolkar vilka kommunikativa mål som textens olika delar uppnår för att få en grundläggande bild av domarnas struktur (se steg 1 i Figur 1). Tolkningen av kommunikativa mål sker på två nivåer, en mer övergripande makronivå och en mer detaljerad mikronivå.

Kommunikativa mål på makronivå synliggörs genom analys av rubrikernas funktion som innehållsmarkörer medan kommunikativa mål på mikronivå synliggörs genom att besvara frågan *vad görs inom ramarna för de kommunikativa målen på makronivå?* Att redogöra för tingsrättens bedömning, ett kommunikativt mål på makronivå, konstrueras alltså av flera olika mål på mikronivå, till exempel att bedöma trovärdighet, skuld och eventuell påföljd. Kommunikativa mål på makronivå används också för att ge namn åt genrens *drag* medan kommunikativa mål på mikronivå används för att ge namn åt språkhandlingar.

Jag noterar under den inledande närläsningen potentiella drag och språkhandlingar löpande i texten, stycke för stycke. Analysen sker på meningsnivå men då flera på varandra följande meningar uppnår samma kommunikativa mål markeras i praktiken möjliga drag och språkhandlingar på styckesnivå. Jag noterar också vilken röst som är tongivande i respektive stycke genom att undersöka förekomsten av anföringsmarkörer och personreferenser (jfr Byrman & Ström, 2019). Det kan till exempel röra sig om benämningar på parternas ombud, namn på parter och vittnen eller personliga pronomen. I de fall som anföringsmarkörer eller personreferenser saknas tolkas rösten tillhöra tingsrättens.

STEG 1: Synliggör kommunikativa mål på makro- och mikronivå	STEG 2: Fastställer vilka drag och språkhandlingar som förekommer i materialet. Kategoriserar språkhandlingar utifrån illokutionstyp och sammanställer en översikt över vilka språkhandlingar som konstruerar respektive drag.	STEG 3: Kodar domarna utifrån drag, språkhandling, tema och röst
Makronivå: Yrkande	<p>YRKANDEN M.M.</p> <p>Åklagaren har yrkat att [TT] ska dömas för <i>olaga hot</i> (4 kap. 5 § och 29 kap. 2 § 7 p brottsbalken) enligt följande påstående.</p> <p>[TT] har hotat [MÄ1], [MÄ3], [MÄ4], [MÄ5], [MÄ2] och [MÄ6] genom att bära kniv synligt och genom att lyfta kniv mot dem samt fälla uttalanden innebärande att de skulle skadas om de inte lämnade platsen. Det hände den [datum] vid [Plats] i [Ort], [Kommun].</p> <p>Hotet var sådant att envar av de nämnda kunde förväntas känna allvarlig rädsla för sin och annans personliga säkerhet.</p> <p>Ett motiv för brottet har varit att kränka dem på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller annan liknande omständighet.</p> <p>[TT] begick gärningen med uppsåt.</p> <p>[MÄ3], [MÄ1] och [MÄ2] har yrkat att tingsrätten ska förplikta [TT] att till var och en av dem betala skadestånd med 12 600 kr, varav 12 000 kr för kränkning och 600 kr för sveda och värk, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 14 april 2016 till dess betalning sker.</p> <p>[TT] har förnekat brott och bestritt skadeståndsyrkandena.</p>	YrkBeskGäÅK
Mikronivå: Beskriva gärningen Röst: Åklagare		YrkBegSkaMÄ
Mikronivå: Begära skadestånd Röst: Målsägande		YrkNekInsTT
Mikronivå: Förneka brott Röst: Tiltalad		

Figur 1. Exempel på genomförande av analys i tre steg.³

³ Exemplet visar den del av domen som vanligtvis benämns *Yrkande m.m.*, en juridisk term som innebär att åklagaren eller målsäganden framställer sitt krav. Motsvarande term på danska och norska är *påstand*.

Efter den inledande och övergripande analysen av domarnas struktur genomför jag en andra läsning där jag fastställer vilka drag och språkhandlingar som förekommer i domarna och kategoriserar språkhandlingar utifrån deras huvudsakliga funktion (se steg 2 i Figur 1). Kategoriseringen av språkhandlingar utgår från Searles (1979) och Gunnarssons (1989) respektive indelningar men anpassas för att bättre relatera till mitt material. Sammantaget räknar jag med åtta olika illokutionstyper: *informativa*, *sakförande*, *krävande*, *expressiva*, *explikativa*, *kontextgivande*, *avgörande* och *metakommunikativa*. *Informativa* ger information av olika slag, ofta i form av listor. *Sakförande* krävs för att väcka åtal mot den tilltalade. *Krävande* ställer olika former av krav. *Expressiva* uttrycker känslor och åsikter. *Explikativa* utvecklar och förtydligar information. *Kontextgivande* ökar förståelsen för bakgrunden till det aktuella fallet. *Avgörande* bygger upp tingsrättens beslutsfattande och *metakommunikativa* syftar slutligen till att guida läsaren genom texten.

Indelningen av språkhandlingar i illokutionstyper möjliggör en tydligare översikt över vilka typer av språkhandlingar som konstruerar de olika dragen. En fullständig översikt över förekommande språkhandlingar indelade utifrån illokutionstyp och specificerade med tema och röst ges i bilaga 1. I bilaga 2 ges en översikt över dragen och vilka språkhandlingar som konstruerar dem.

När jag fastställt vilka drag, språkhandlingar, teman och röster som förekommer i domarna genomför jag en systematisk analys där jag kodar materialet utifrån drag + språkhandling + tema + röst (se steg 3 i Figur 1). Koderna konstrueras genom att sammanfoga förkortningar av varje analysenhet, vilka särskiljs med versal. Röstförkortningar skrivs dock enbart med versaler. Åklagarens gärningsbeskrivning kodas därför YrkBeskGäÅK och utläses Yrkande + Beskriva + Gärning + Åklagare. Kodningen av röster, i det här exemplet rösten *åklagare*, ska förstås som yttrandens *animatörer*

vilka filtreras genom textens *upphovsman*, domskribenten. Koderna inkluderas i den översikt som ges i bilaga 2.

Inom ramarna för den mer systematiska och detaljerade analysen framträder också behovet att markera ytterligare en företeelse. I vissa domar förekommer nämligen tillbakasyftningar till tidigare textavsnitt. Denna typ av *intra-textualitet*, alltså intertextuella kopplingar inom en och samma text (Linell, 1998, s. 33), markeras med X i slutet av koden för det drag, språkhandling, tema och röst som avsnittet gäller.

Struktur i brottmålsdomar

I följande avsnitt redovisas undersökningens resultat. Avsnittet inleds med en översikt över hur huvudförhandlingens respektive domens röster förhåller sig till varandra och till aspekterna *animatör*, *upphovsman* och *huvudman*, vilket besvarar undersökningens första fråga om vilka röster som förekommer i brottmålsdomar. Därefter besvaras den andra och tredje frågan om vilka drag som förekommer i brottmålsdomar samt genom vilka språkhandlingar som dragen konstrueras. Jag presenterar dragen och karaktäriserar dem utifrån indelningen av språkhandlingar i de åtta olika illokutionstyperna: *informativ*, *sakförande*, *krävande*, *expressiv*, *explikativ*, *kontextgivande*, *avgörande* och *metakommunikativ*. Genom att karaktärisera dragen synliggörs också genom vilka språkhandlingar som olika röster kommer till tals.

Sist synliggörs domarnas struktur genom att besvara frågan om i vilken ordning som drag förekommer i domar. Utifrån detta resultat ger jag efter artikelns avslutande diskussion förslag på hur brottmålsdomars struktur skulle kunna tydliggöras.

Röster i rättssal och dom

I Figur 2 listas i den vänstra kolumnen de som vanligtvis deltar i en huvudförhandling och som var och en förkroppsligar yttranden som en *animatör*. I de övriga två kolumnerna ges en översikt över vilka som kan sägas författa yttranden i rättssalen och vilka parter som kan tänkas knytas till de olika ståndpunkter och tankar som yttranden realiserar. Analysen av huvudförhandlingens olika talare bör dock ses som en ytlig skiss där ambitionen endast är att synliggöra relationen mellan de talande rösterna under förhandlingen och de av domskribenten författade rösterna i domen.

Figur 2 visar också att talarna under förhandlingen inte ensamma uppträder som *upphovsman* och *huvudman*. Plustecknet inom parantes illustrerar nämligen det faktum att talare och yttranden är inbäddade i en sociokulturell kontext. Domare författar visserligen yttranden på egen hand men influeras av sin juridiska skolning och av rådande rättsideologiska normer, vilket också gäller för åklagare och försvarare. Målsägande, tilltalade och vittnen författar också yttranden på egen hand men kan ha påverkats av relationer till andra talare och andra talaresh syn på händelser eller situationer.

I överföringen från rättssalens talade yttranden till domens skriftliga sker en förändring särskilt vad gäller yttrandets *upphovsman*. Figur 3 visar att talapparaterna fortfarande är desamma men att det inte längre är den fysiska talapparaten som författar yttrandet, det är istället domskribentens uppgift. Domskribenten som *upphovsman* medför också en tredje möjlig *huvudman* som i Figur 3 illustreras med ytterligare ett plustecken vilket signalerar en eventuell närvaro av domskribentens normer och ståndpunkter. Domskribenten fungerar alltså både som en länk mellan huvudförhandlingens olika *animatörer* och som ett filter genom vilka förhandlingens yttranden filtreras.

Figur 2. Beskrivning av vanligt förekommande röster under tingsrättens huvudförhandling utifrån Goffmans modell (1981). Plustecken inom parantes signalerar att yttranden är inbäddade i en sociokulturell kontext.

Figur 3. Beskrivning av förekommande röster i brottmålsdomar utifrån Goffmans modell (1981). Dubbla plustecken inom parantes signalerar att yttranden, utöver att vara inbäddade i en sociokulturell kontext, också filtreras genom domskribentens röst.

Drag i brottmålsdomar

Under analysens andra steg finner jag sex drag som förekommer i alla domar. Brottmålsdomar kan alltså sägas höra ihop genom en gemensam uppsättning av genrespecifika kommunikativa mål som är desamma oavsett brottstyp, domslut eller instans. Dragen benämns utifrån deras övergripande kommunikativa mål i substantiverad form enligt följande: *inledning*, *yrkande*, *utredning*, *bedömning*, *beslut* och *avslutning* och redovisas här i den ordningen, med undantag för *inledning* och *avslutning* som presenteras tillsammans eftersom dragen till stor del har samma funktion.

Från Figur 4 till och med Figur 9 numreras exempel på språkhandlingar som konstruerar de olika dragen. I den löpande texten refererar jag till exemplen i figurerna genom att placera det aktuella exemplets numrering inom parentes. Därtill markeras exempel på röster med understrykning medan språkhandlingar kursiveras.

Inledning och avslutning

Dragen *inledning* och *avslutning* karaktäriseras av språkhandlingar med informativa syften som saknar tydliga röstmarkörer. Rösten tolkas därför tillhöra tingsrätten. Dragen är i hög grad standardiserade eftersom alla domar inleds och avslutas på samma sätt. Domarna inleds med att tingsrätten *uppgger* personuppgifter på parter och ombud (1.) och *listar* avgöranden i målet (2.) samt avslutas med att tingsrätten *informerar* om hur man överklagar domen (3.). För draget avslutning är det också vanligt att tingsrätten *uppgger* namn på rättens ordförande (4.) (40 av 42 domar inkluderar ordförandens namn) medan det är mer ovanligt att tingsrätten *listar* namn på de som deltagit i avgörandet (5.) (endast 15 domar inkluderar deltagande i avgörandet). Vid skiljaktighet kan tingsrätten också *uppgge* att det förekommit skiljaktighet i målet (6.).

1. Uppge personuppgifter på parter och ombud	<p>PARTER (Antal tilltalade: 1)</p> <p>Tilltalad</p> <p>[TT]s namn och personuppgifter</p> <p>Offentlig försvarare:</p> <p>[FÖ]s namn och kontaktuppgifter</p> <p>Åklagare</p> <p>[ÅK]s namn och kontaktuppgifter</p> <p>Målsägande</p> <p>[MÄ]s namn och personuppgifter</p>
2. Lista avgöranden	<p>Åtal som den tilltalade frikänns från</p> <p>Misshandel, 3 kap 5 § brottsbalken 2016-11-02</p> <p>Skadestånd</p> <p>[MÄ] skadeståndsyrkande ogillas.</p>

Figur 4. Exempel på språkhandlingar som konstruerar draget inledning.

3. Informera om hur man överklagar	<p>HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (DV 400)</p> <p>Överklagande, adresserat till Hovrätten för Nedre Norrland, ska ha kommit in till tingsrätten den 14 november 2017.</p>
4. Uppge namn på den som skrivit domen	<p>På tingsrättens vägnar</p> <p>[NN]</p>
5. Lista namn på de som deltagit i avgörandet	<p>I målets avgörande har deltagit t.f rådmän [NN] samt nämndemännen [NN], [NN] och [NN].</p>
6. Uppge skiljaktighet i målet	<p>I avgörandet har deltagit tf. rådmannen [NN] (skiljaktig) samt nämndemännen [NN] (skiljaktig), [NN] (skiljaktig) och [NN] (skiljaktig).</p>

Figur 5. Exempel på språkhandlingar som konstruerar draget avslutning.

Yrkande

Draget *yrkande* är mångröstat eftersom ett antal olika röster hörs, huvudsakligen parter och ombud. Tingsrättens röst är närvarande men mindre framträdande och hörs endast genom informativa språkhandlingar. Draget karaktäriseras av språkhandlingar med flera olika typer av illokutionspotentialer men särskiljs från andra drag genom språkhandlingarna att väcka åtal (sakförande syfte) och att ställa krav (begärande syfte).

Draget inleds alltid med att åklagaren *beskriver* gärningen (7.). Åklagaren *begär* också påföljd i anslutning till gärningsbeskrivningen. Den tilltalade ges därefter möjlighet att svara på hur den ställer sig till åklagarens gärningsbeskrivning genom att antingen *neka* till (8.) eller *erkänna* (9.) brott. Dessa språkhandlingar förekommer i alla domar. Draget möjliggör för målsäganden att *begära* skadestånd (10.).

7. Beskriva gärning	Åklagaren har yrkat att [TT] ska dömas för misshandel enligt följande gärningsbeskrivning. [TT] har slagit [MÄ] i ansiktet. Det hände någon gång den [datum] på [Restaurang], [Adress], [Ort], [Kommun]. [MÄ] svimmade av, fick ett sår i läppen och kände smärta av slaget. [TT] begick gärningen med uppsåt. Lagrum: 3 kap. 5 § brottsbalken.
	Åklagaren har yrkat att [TT] ska dömas i enlighet med vad som framgår av stämningsansökan, <u>bilaga 1</u> .
8. Neka till brott	[TT] har förnekat gärningarna. Han har förnekat att han har handlat som åklagaren gjort gällande.
9. Erkänna brott	[TT] har erkänt gärningen och bestritt skadeståndsyrkandet.
10. Begära skadestånd	[MÄ] har begärt att [TT] ska betala skadestånd till honom med 7 000 kr för kränkning.

Figur 6. Exempel på språkhandlingar som konstruerar draget yrkande.

Utredning

Det huvudsakliga syftet med draget *utredning* är att redogöra för vad som framkommit i målet under förundersökning och huvudförhandling, vilket ger en kontext till tingsrättens bedömning. Språkhandlingarna har därför ett kontextgivande syfte genom att *belysa* bakgrunden till målet (11.) och *återge* utsagor (12.).

Språkhandlingen att *belysa* bakgrunden till målet är svår att knyta till en specifik röst. Vid en första anblick kan rösten tolkas tillhöra tingsrätten då direkt anföring till någon av parterna, vittnen eller något av ombuden saknas. Exempel 11 i figur 7 visar till exempel hur tingsrätten inledningsvis tar ton genom konstaterandet att "följande har framkommit". Tingsrätten återger därpå parternas relation till varandra och sammanfattar de händelser som lett fram till det aktuella åtalet. Avsaknaden av anföringsmarkörer gör det möjligt att tolka tingsrätten som den tongivande rösten, en tolkning som dock behöver problematiseras. Informationen som framkommer i avsnitten måste nämligen rimligtvis härstamma från parternas respektive utsagor. Språkhandlingen att *belysa* bakgrunden till målet kan därför tolkas vara mångröstad, trots avsaknaden av direkt anföring.

Språkhandlingen att *återge* utsagor är, precis som språkhandlingen att *belysa* bakgrunden till målet, mångröstad men inte genom en typ av röstsammansättning som försvårar för läsaren att avgöra vem källan till den information som återges är. Istället ges ordet till parter och vittnen genom direkt eller indirekt anföring. Språkhandlingen tolkas dock som mångröstad eftersom referat av utsagor dels filtreras genom domskribenten, dels bär spår av röster från andra personer än den vars utsaga återges.

Sammanfattningsvis är det främst parter och vittnen i målet som hörs i draget. Tingsrätten hörs när rätten *jämför* utsagor under huvudförhandlingen

med utsagor i förundersökningsprotokollet, *listar* vilken bevisning som tagits upp i målet och *utvecklar* presentationen av den upptagna bevisningen. Tingsrättens röst är dock långt mindre tongivande för draget som parter och vittnens röster.

11. Belysa bakgrunden i målet	Inledningsvis har följande framkommit. Sent på kvällen [datum] hade [MÄ] och [NN1] tagit sig till järnvägsstationen för att möta en bekant. Flickorna hade tidigare på kvällen varit på två olika pubar och de har i sina respektive förhör uppgett att de sedan niotiden på kvällen hade druckit sammanlagt en flaska vin vardera. På järnvägsstationen befann sig samtidigt några unga män eller pojkar och [MÄ] och [NN1] har uppgett att [TT] var en av dessa pojkar.
12. Återge utsaga	[MÄ]: Hon var inte särskilt påverkad av det hon druckit. – Killarna ropade saker som "Ska ni inte vara hemma och suga kuk" och "Vi ska knulla era mammor". Hon sade till att det inte var okej med sådana yttranden. När hon och [NN1] lite senare var på väg ut från stationen fortsatte killarna med sina sexistiska [sic] kommentarer. Även [TT] yttrade kränkande ord. Hon sade till dem att "de skulle hålla käften".
	[TT]: Han såg flickorna men han ropade inget kränkande till dem. Det är dock riktigt att han pratade med [MÄ]. Hon var berusad och ramlade på gatan utanför stationen och han skrattade åt henne. Hon kom då fram till honom och spottade på honom. Han följde inte efter [MÄ] och han har inte sparkat henne.

Figur 7. Exempel på språkhandlingar som konstruerar draget utredning.

Bedömning

Draget *bedömning* konstrueras, precis som draget *utredning*, med kontextgivande, expressiva och explikativa språkhandlingar. Skillnaden mellan *utredning* och *bedömning* består dock i närvaron av olika röster. I draget

bedömning är tingsrättens röst starkt närvarande, huvudsakligen genom expressiva språkhandlingar där tingsrätten *bedömer* olika frågor i målet. Bedömningen kan röra vem som är gärningsman, om provokation förekommit, målsägandens (14.) respektive den tilltalades utsaga (15.) och självfallet också den tilltalades skuld (16.). Tingsrätten *konkluderar* också vad som är fastställt och oklart i målet, den enda språkhandling i draget med en explikativ illokutionspotential.

Inom ramen för den kontextgivande språkhandlingen att *redogöra* för utgångspunkter för tingsrättens bedömning kan tingsrätten bjuda in externa röster med någon form av expert-funktion. Vanligtvis rör det sig om hänvisningar till Högsta Domstolens vägledande beslut men kan också användas för att informera om vem av parternas utsaga som ligger till grund för rättens bedömning.

14. Bedöma målsägandens utsaga	Inledningsvis noterar tingsrätten att målsäganden [MÅ] har gett ett mycket trovärdigt intryck då han har berättat om den händelse som utspelade sig i trapphuset utanför hans mammas vän [NN1]s lägenhet på [Adress] i [Stad]. Målsägandens uppgifter har varit detaljrika, levande och det har inte funnits några motsägelser i det han berättat.
15. Bedöma den tilltalades utsaga	Tingsrätten menar vidare att det inte framstår som troligt att [TT] den aktuella dagen hade lånat ut sin telefon till någon annan; den tilltalade har i denna fråga lämnat motsägelsefulla uppgifter i samband med förhören.
16. Bedöma den tilltalades skuld	Inlägget har kommit till flera andra personers kännedom. [TT] har avslutat inlägget med en uppmaning till alla som läser detsamma att dela texten. Det är redan därigenom bevisat att han haft uppsåt till gärningen. Ingenting har framkommit som motiverar att lämnandet av uppgifterna skulle varit försvarligt. Det är sammantaget bevisat att [TT] gjort sig skyldig till förtal.

Figur 8. Exempel på språkhandlingar som konstruerar draget bedömning.

Beslut

Draget *beslut* konstrueras med språkhandlingar som har ett avgörande syfte. Tingsrätten *avkunnar* dom (17.) och *beslutar* om frågor som exempelvis rör brottsrubricering, påföljd (18.), skadestånd och häktning. Språkhandlingarna är i hög grad performativa då tingsrätten i domarnas beslutande drag friar eller fäller den tilltalade. Endast tingsrättens röst hörs i draget.

17. Avkunna dom	Åtalet ska därför ogillas.
	Han ska därför dömas i enlighet med åtalet.
	Åtalet för misshandel är styrkt.
	Åtalet för misshandel, ringa brott och i andra hand ofredande skall därför lämnas utan bifall.
18. Besluta påföljd	Tingsrätten bestämmer därför – i enlighet med praxis – påföljden till villkorlig dom i förening med 60 dagsböter.
	Vid dessa förhållanden, och då varken brottslighetens straffvärde eller art utgör hinder mot det, ska påföljden bestämmas till villkorlig dom. Den villkorliga domen ska förenas med ett bötesstraff.

Figur 9. Exempel på språkhandlingar som konstruerar draget beslut.

Strukturell variation

Domar inleds med dragen *inledning* och *yrkande* samt avslutas med draget *avslutning*. Mellan de inledande och avslutande dragen finns alltså utrymme för variation. I följande avsnitt redogör jag därför för på vilket sätt som domarnas struktur varierar.

En genre – tre skrivsätt

För att åskådliggöra domarnas struktur har jag för varje dom ställt upp dragen i den ordning som de förekommer i domarna och på så vis synliggjort tre olika skrivsätt. Figur 10 illustrerar hur de olika skrivsätten konstrueras genom att dragen förekommer i olika ordning. Figuren visar också vilka röster som hörs

i respektive drag. Majoriteten domar, 35 av 42, följer en struktur där utsagor och presentation av bevisning separeras från de egentliga domskälen. Dragen *utredning* och *bedömning* konstruerar alltså två separata avsnitt. I domar med denna typ av struktur bildar dragen större sammanhängande block som följer på varandra. Jag har därför valt att benämna detta skrivsätt blockteknik.

5 av 42 domar följer en annan typ av struktur där utsagor kontinuerligt varvas med tingsrättens bedömning. Istället för att separera dragen *utredning* och *bedömning* vävs dragen alltså samman vilket innebär att flera enskilda frågor i målet behandlas var för sig i ett och samma avsnitt. Dragen *utredning*, *bedömning* och *beslut* bildar därför en väv vilket är orsaken till att skrivsättet traditionellt kallas vävteknik.

Figur 10 synliggör också ett tredje skrivsätt vilken kan ses som en kombination av blockteknik och vävteknik. I två domar förekommer draget *utredning* som ett självständigt block, precis som i domar med blockteknik, men följs inte av draget *bedömning*. Istället vävs tillbakasyftningar till draget *utredning* in med draget *bedömning*. Tekniken resulterar i ett vävt domskäl, men vävt medelst intratextualitet. Denna kombination av block- och vävteknik har jag valt att benämna blandteknik.

Vidare resulterar de olika skrivsätten i variation för när och hur som domens olika röster kommer till tals. Skrivsättet blockteknik ger plats åt parterna och ombudens röster i domens inledande avsnitt genom dragen *yrkande* och *utredning*. I domar med vävteknik förekommer också parter och ombuds röster tidigt genom draget *yrkande* men till skillnad från blocktekniken förekommer parternas röster i draget *utredning* tillsammans med tingsrättens. Parternas röster tilldelas alltså inte ett eget utrymme i domar med vävteknik utan behöver samsas med tingsrättens röst. Blandtekniken skiljer sig på denna punkt genom att inkludera parternas röster i tre avsnitt. Först i draget *yrkande* precis som de övriga skrivsätten, därefter i draget *utredning* och sist genom

en väv av dragen *utredning genom intratextualitet* och *bedömning*. I domar med blandteknik förekommer alltså tingsrättens röst ensam endast i domens inledning och avslutning.

Skrivsätt	Drag	Röster
Blockteknik	Inledning	Tingsrätt
	Yrkande	Åklagare Tilltalad Målsägande
	Utredning	Målsägande Tilltalad Vittnen
	Bedömning	Tingsrätt
	Beslut	Tingsrätt
	Avslutning	Tingsrätt
Vävteknik	Inledning	Tingsrätt
	Yrkande	Åklagare Tilltalad Målsägande
	Väv av utredning och bedömning	Målsägande Tilltalad Vittnen Tingsrätt
	Väv av bedömning och beslut	Tingsrätt
	Avslutning	Tingsrätt
Blandteknik	Inledning	Tingsrätt
	Yrkande	Åklagare Tilltalad Målsägande
	Utredning	Målsägande Tilltalad Vittnen
	Väv av utredning och bedömning genom intratextualitet	Målsägande (intratextuellt) Tilltalad (intratextuellt) Vittnen (intratextuellt) Tingsrätt
	Väv av bedömning och beslut	Tingsrätt
	Avslutning	Tingsrätt

Figur 10. Skrivsätt i brottmålsdomar.

Sammanfattning och avslutande diskussion

Brottmålsdomar är en genre som karaktäriseras av en uppsättning gemensamma drag: *inledning, yrkande, utredning, bedömning, beslut och avslutning*. Resultatet ligger i linje med Zhengrui Hans (2012) resultat om genrekonventioner i kinesiska civilrättsdomar. Jag drar därför slutsatsen att brottmålsdomar i Sverige är en standardiserad genre men med en strukturell variation som resulterar i tre olika skrivsätt: blockteknik, vävteknik och blandteknik. Domarna följer alltså en av tre möjliga strukturer men uppfattas ändå som variationsrika (Byrman & Skoglund, 2018, s. 9) med domskäl som, vilket nämndes tidigare, rymmer ”allt möjligt trams” (Regnér, 2018).

Södertörns tingsrätt (2014) ser skrivsättet vävteknik som en potentiell orsak till att domar kan upplevas som problematiska och avråder därför domskribenter från att använda skrivsättet. Även Byrman och Skoglund (2018) avråder från vävteknik i domar då de menar att vävteknik ökar risken för röstsammanblandning som försvårar för läsaren att avgöra vem som har sagt vad. Mitt resultat visar dock att röstsammanblandning förekommer oavsett skrivsätt och att det särskilt är i avsnitten där tingsrätten redogör för bakgrunden till målet som röster och perspektiv blir svåra att urskilja. Via svävande framställning, eller narration som Byrman och Ström (2019) också benämner det, filtreras röster genom domskribentens roll som textens *upphovsman* (Goffman, 1981) utan vare sig anföringsmarkörer eller citattecken.

Tingsrättens sätt att redogöra för bakgrunden till målet leder till att läsaren behöver tolka och slutleda sig till vem som är källan till bakgrundsavsnitten, vilket i mångt och mycket är en omöjlig uppgift när anföringsmarkörer saknas. Resultatet kan jämföras med Byrman och Byrmans (2018) resultat om hur polisen rekontextualiserar intervjuade personers berättelser där inbäddade yttranden som saknar inramningar (eng. *framers*) innebär att läsaren själv måste tolka och läsa in vem som är ansvarig för yttrandet.

Resultatet visar också att skrivsätten i olika hög grad möjliggör plats för andra röster än tingsrättens, något som kan påverka domens auktoritära framtoning. Domar med vävteknik kan alltså framstå som mer auktoritära då tingsrättens röst kontinuerligt tränger igenom andra röster. Domar med blandteknik kan däremot framstå som mindre auktoritära då tingsrättens röst endast förekommer ensam i dragen *inledning* och *avslutning*. Blocktekniken torde därtill vara det skrivsätt som balanserar förekomsten av röster då tingsrättens röst separeras från parternas.

Syftet med undersökningen har huvudsakligen varit att synliggöra brottmålsdomars struktur, och att visa hur röster och språkhandlingar används för att konstruera strukturen, eftersom en bättre förståelse för strukturen både kan bidra till klarspråksarbetet i Sveriges domstolar och fungera som utgångspunkt för vidare forskning på domar. Urskiljandet av röster och språkhandlingar öppnar till exempel upp för mer systematiska diskursanalyser som kan synliggöra hur domens röster aktualiserar och konstruerar diskurser för olika syften. Genreanalysen utgör då en god grund för förståelsen för textens röster.

Resultatet kan också gagna domskribenter och Sveriges domstolars fortsatta klarspråksarbete. Jag avslutar därför med en kort reflektion om hur resultatet kan användas för att utforma en ny rubrikmall för domskrivning.

Rubrikmall för en klarare struktur

Även om domarna följer en tydlig struktur, antingen blockteknik, vävteknik eller blandteknik, speglar inte alltid rubriksättningen strukturen (jfr Ström, 2017, s. 80). Figur 10 kan ge sken av att domarna är tydligt strukturerade, särskilt skrivsättet blockteknik eftersom de block som illustrerar dragen är så tydligt avgränsade. I själva verket förekommer inte bara det förväntade draget

yrkande under rubriken **YRKANDEN M.M.**⁴ utan stundtals också draget *utredning* och under rubriken **UTREDNING** förekommer inte bara draget *utredning* utan också draget *bedömning*. Den mest missvisande rubriken torde dock vara **DOMSKÄL** där dragen *yrkande*, *utredning*, *bedömning* och *beslut* kan förekomma. Domar skrivna med blandteknik utgör dock ett undantag på denna punkt med exemplariska rubriksättningar.

För en klarare struktur vore det möjligt att utforma en mall för rubriksättning i domar. Möjliga funktionella nivå 1-rubriker kan då vara: **PARTER**, **DOMSLUT, YRKANDEN OCH INSTÄLLNING, BAKGRUND, UTREDNING, DOMSKÄL** och **HUR DU ÖVERKLAGAR**, i den ordning som de listas här. Under varje rubrik vore det också möjligt att inleda med en pedagogisk metatext som berättar för ovana läsare vad avsnittet innehåller eller vad syftet med avsnittet är.

Lägre rubriknivåer bör användas särskilt under rubrikerna **UTREDNING** och **DOMSKÄL** där **UTREDNING** har potential att delas in i parternas utsagor eller redogörelser för övrig stödbevisning och **DOMSKÄL** i utgångspunkter för bedömningen eller specifika frågeställningar som tingsrätten har att ta ställning till som: *Ska den tilltalade dömas för brott?* I domskälet kan domskribenten också genom intratextualitet repetera vad som har tagits upp i under rubriken **UTREDNING** då läsordningen hos läsaren inte nödvändigtvis utgår från domens första sida till den sista.

⁴ Jag efterliknar här domarnas typografiska utformning (där rubriker huvudsakligen skrivs med fetstilade versaler i typsnittet Times New Roman) i återgivningen av domarnas rubriksättning för att särskilja drag (som kursiveras) från rubriker i den löpande texten.

Litteratur

Austin, J. (1962). How to do things with words.

Bazerman, C. (2004). Speech Acts, Genres, and Activity Systems: How Texts Organize Activity and People. I P. A. Prior & C. Bazerman (Red.), What writing does and how it does it: an introduction to analyzing texts and textual practices (s. 309–339). Routledge.

Bhatia, V. K. (1993). Analysing genre: language use in professional settings. Longman.

Byrman, G., & Byrman, Y. (2018). In evidence: Linguistic transformations of events in police interview reports. *Nordic Journal of Linguistics*, 41(2), 155–181.

Byrman, G., & Skoglund, A. (2018). Kvinnor och män i domar: En forskningsrapport om språkliga genuskonstruktioner i domar om brottmål, vårdnadsfall och LVU-mål. Linnéuniversitetet.

Byrman, G., & Ström, P. (2019). Djävulen sitter i detaljerna: Om citatteckenbruk i texter hos Polisen och socialtjänsten. *Sakprosa*, 11(5).
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-163237>

Domstolsverket. (2017). I andras ögon: Sveriges domstolars förtroendearbete igår, idag - varje dag.
<http://old.domstol.se/Publikationer/Rapporter/Rapport%20-%20I%20andras%20%c3%b6gon%20%5bwebb%5d.pdf>

Ehrenberg-Sundin, B. (2008a). En läsbarhetsanalys av domar: Vad är det som gör domar svåra att läsa? Hur avviker språket från normal sakprosa? Vad

tycker juristerna själva? Förtroendestudien: Ökat förtroende för domstolarna. Bilagedel B, Språkrapporter m.m., 157-210.

Ehrenberg-Sundin, B. (2008b). Klarspråkstest för domar. Förtroendestudien: Ökat förtroende för domstolarna. Bilagedel B, Språkrapporter m.m., 13-65.

Ekman Öst, U. (2008). Svåra ord i domar: Förstår vanliga människor innebörden av juridiska domar?

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mdh:diva-1073>

Goffman, E. (1981). Forms of talk. Univ. of Pennsylvania P.

Gunnarsson, B.-L. (1982). Lagtexters begriplighet: en språkfunktionell studie av medbestämmandelagen. LiberFörlag.

Gunnarsson, B.-L. (1989). Facktexter under 1900-talet 2: metoder för textanalys på makro- och mikronivå (Nr 145; FUMS rapport).

Han, Z. (2012). Legal communication of Chinese judiciary: a discourse-based view. P. LANG.

Helgesson, K. (2011). Platsannonser i tiden: Den orubricerade platsannonsern 1955 - 2005. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/24989>

Helgesson, K. (2017). Att sälja sig själv: Genrekonventioner i ansökningsbrev. I Text och kontext: perspektiv på textanalys (s. 31–46). Gleerups.

Jönsson, L. (1988). Polisförhöret som kommunikationssituation.

Kankaanpää, S., Piehl, A., & Räsänen, M. (2012). Språkets roll i lagberedningen: Hur forskas i lagtextformulering? I Juridisk Sprog i Norden

rapport fra en nordisk konference om klarsprog Reykjavík 11.-12. oktober 2011 (s. 35–49). Nordisk sprogkoordination. <http://hdl.handle.net/10802/5257>

Kjærgaard, A. (2012). Hvordan ser de på sprog i Danmarks Domstole? – En sprogideologisk analyse. I Juridisk Sprog i Norden rapport fra en nordisk konference om klarsprog Reykjavík 11.-12. oktober 2011 (s. 51–61). Nordisk sprogkoordination. <http://hdl.handle.net/10802/5257>

Kjærgaard, A. (2015). Forståelige og imødekommende tekster til borgere og kunder: er der forskningsmæssigt belæg for bestræbelsen? I Rette ord: festskrift til Sabine Kirchmeier-Andersen i anledning af 60-årsdagen. (s. 205–217). Dansk Sprognævn.

Linell, P. (1998). Interaktionen i samtal: en teoretisk bakgrund. I P.-A. Forstorp & P. Linell (Red.), Samtal pågår: dialogiska perspektiv på svenska mediedebatter. Carlsson.

Linell, P. (2009). Rethinking language, mind, and world dialogically: interactional and contextual theories of human sense-making. Information Age Publ.

Miller, C. R. (1984). Genre as Social Action. Quarterly Journal of Speech, 70(2), 151–167. <https://doi.org/10.1080/00335638409383686>

Prosjektet «Klart lovspråk». (u.å.). Språkrådet. Hämtad 16 juni 2020, från <http://www.sprakradet.no/Klarsprak/om-klarsprak/om-oss/klart-lovsprak/>

Regnér, E. (2018). Vem behöver förstå domstolen? Podden om språk [Poddradio] (Nr 11). I Domstolspodden. <https://domstolspodden.podbean.com/e/avsnitt-11-vem-behoover-forsta-domstolen-podden-om-sprak/>

Riis-Johannessen, I. (2012). Språket i regelverk – hva er god jus og hva er bare dårlig språk? I Juridisk Sprog i Norden rapport fra en nordisk konference om klarsprog Reykjavík 11.-12. oktober 2011 (s. 77–90). Nordisk sprogkoordination. <http://hdl.handle.net/10802/5257>

Searle, J. R. (1979). Expression and meaning: studies in the theory of speech acts. Cambridge U.P.

Ström, P. (2017). Utredning inleds: språk, genredrag och ansvar i barnavårdsutredningar. Linnaeus University Press.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-67659>

Swales, J. M. (1990). Genre analysis: English in academic and research settings. Cambridge University Press.

Swales, J. M. (2011). Aspects of article introductions. University of Michigan Press.

Södertörns tingsrätt. (2014). Tingsrättens riktlinjer för domskrivning [Internt dokumentet]. Huddinge, Sverige: Författare.

Sörlin, M. (2008). Förståelsen av domar: En intervjuundersökning av advokaters syn på klienternas förståelse av domtexter. Förtroendeutredningen: Ökat förtroende för domstolarna. Bilagedel B, Språkrapporter m.m., 121-155.

Tyler, T. R. (2003). Procedural Justice, Legitimacy, and the Effective Rule of Law. Crime and Justice, 30, 283–357. JSTOR.

Bilaga 1: Språkhandlingar indelade utefter illokutionstyp och specificerade med tema och röst

Illokutionstyp	Språkhandling	Tema	Röst
Informativt syfte	Uppge	personuppgifter på parter och ombud period som [TT] suttit häktad att [MÅ] biträtt målet skiljaktighet i målet namn på den som skrivit domen	Tingsrätt
	Lista	avgöranden bevisningen i målet namn på de som deltagit i avgörandet	Tingsrätt Mångröstad Tingsrätt
	Informera	om hur man överklagar	Tingsrätt
Sakförande syfte	Beskriva	gärning	Åklagare
Krävande syfte	Begära	påföljd skadestånd	Åklagare Målsägande
Expressivt syfte	Neka	till brott	Tilltalad
	Erkänna	brott	Tilltalad
	Bedöma	[TT]s skuld gärningsman provokation bevisningen i målet lämplig brottsrubricering lämplig påföljd [MÅ]s skadeståndsanspråk om fortsatt frihetsberövande krävs [MÅ]s utsaga [TT]s utsaga vittnens utsagor [TT]s uppsåt övriga frågor	Tingsrätt
Explicativt syfte	Utveckla	presentationen av bevisningen i målet	Tingsrätt
	Jämföra	utsagor under huvudförhandlingen med utsagor i FUP	Tingsrätt
	Konkludera	vad som är utrett i målet vad som är oklart i målet	Tingsrätt
Kontextgivande syfte	Belysa	bakgrunden till målet	Mångröstad
	Redogöra	för utgångspunkter för bedömning	Tingsrätt + experter
	Återge	[MÅ]s utsaga [TT]s utsaga vittnens utsagor	Målsägande Tilltalad Vittne
Avgörande syfte	Avkunna	dom	Tingsrätt
	Besluta	lämplig brottsrubricering lämplig påföljd skadestånd häktning övriga frågor	Tingsrätt

Bilaga 2: Drag i brottmålsdomar och språkhandlingar som konstruerar dem

Drag	Illokutionstyp	Språkhandling	Tema	Röst	Kod
Inledning	Informativt syfte	Uppge	personuppgifter på parter och ombud	Tingsrätt	InlUppParTR
		Lista	avgöranden	Tingsrätt	InlLisAvgTR
Yrkanden	Sakförande syfte	Beskriva	gärning	Åklagare	YrkBeskGäÅK
	Krävande syfte	Begära	påföljd skadestånd	Åklagare Målsägande	YrkBegPåfÅK YrkBegSkaMÅ
	Expressivt syfte	Neka Erkänna	till brott brott	Tilltalad	YrkNekInsTT YrkErkInsTT
	Informativt syfte	Uppge	period som [TT] suttit häktad att [MÅ] biträtt målet	Tingsrätt	YrkUppHäkTR YrkUppBitTR
Utredning	Informativt syfte	Lista	bevisningen i målet	Mångröstad	UtrLisBevMR
	Kontextgivande syfte	Belysa	bakgrunden i målet	Mångröstad	UtrBelBakMR
		Återge	[MÅ]s utsaga [TT]s utsaga vittnens utsagor	Målsägande Tilltalad Vittne	UtrÅteUtMÅ UtrÅteUtTT UtrÅteUtNN
	Explikativt syfte	Jämföra	utsagor under huvudförhandlingen med utsagor i FUP	Mångröstad	UtrJämfUtFUPMR
		Utveckla	presentationen av bevisningen i målet	Tingsrätt	UtrUtvBevTR
Bedömning	Kontextgivande syfte	Redogöra	för utgångspunkter för bedömning	Tingsrätt + externa röster	BedRedUtgMR
	Explikativt syfte	Konkludera	vad som är utrett i målet vad som är oklart i målet	Tingsrätt	BedKonUtrTR BedKonOkItr
	Expressivt syfte	Bedöma	[TT]s skuld gärningsman provokation bevisningen i målet lämplig brottsrubricering lämplig påföljd [MÅ]s skadeståndsanspråk om fortsatt frihetsberövande krävs [MÅ]s utsaga [TT]s utsaga Vittnens utsagor [TT]s uppsåt övriga frågor	Tingsrätt	BedBedSkuTR BedBedGämTR BedBedProTR BedBedBevTR BedBedRubTR BedBedPåfTR BedBedSkaTR BedBedHäkTR BedBedUtMÄTR BedBedUtTTTR BedBedUtNNTR BedBedUppTR BedBedÖvrTR
Beslut	Avgörande syfte	Avkunna	dom	Tingsrätt	BesAvkDomTR
		Besluta	lämplig brottsrubricering lämplig påföljd skadestånd häktning övriga frågor	Tingsrätt	BesBesRubTR BesBesPåfTR BesBesSkaTR BesBesHäkTR BesBesÖvrTR
Avslutning	Informativt syfte	Informera	om hur man överklagar	Tingsrätt	AvsInfÖvkTR
		Uppge	skiljaktighet i målet namn på den som skrivit domen	Tingsrätt	AvsUppSkiljTR AvsUppAvsÄTR
		Lista	namn på de som deltagit i avgörandet	Tingsrätt	AvsLisDelTR

Akronymer

Avg – Avgöranden
Avk – Avkunna
Avs – Avslutning
Avsä – Avsändare
Bak – Bakgrund
Bed – Bedömning
Beg – Begära
Bel – Belysa
Bes – Besluta
Besk – Beskriva
Bev – Bevisning
Bit – Biträtt
Del – Delaktighet
Erk – Erkännande
FUP – Förundersöknings-protokoll
Gä – Gärning
Gäm – Gärningsman
Häk – Häktning
Inf – Informera
Inl – Inledning
Ins – Inställning
Jämf – Jämföra
Kon – Konkludera
Lis – Lista
MR – Mångrostad
MÄ – Målsägande
Nek – Nekande
NN – Vittne
Okl – Oklart
Par – Parter
Pro – Provokation
Påf – Påföljd
Red – Redogöra
Rub – Rubricering
Ska – Skadestånd
Skilj – Skiljaktighet
Sku – Skuld
TR – Tingsrätt
TT – Tilltalad
Upp – Uppge
Utg – Utgångspunkt
Utr – Utrett
Utv – Utveckla
Ut – Utsaga
Yrk – Yrkande
ÅK – Åklagare
Åte – Återge
Övk – Överklagan
Övr – Övriga